

واعظی و دو دهه هم‌نشینی با عدالت

حجت‌الاسلام والمسلمین احمد واعظی، متولد ۱۳۴۱ در شهر ری، از صاحب‌نظران عدالت در فضای اندیشه‌ای کشور شناخته می‌شود که در کنار مباحث هرمنوتیک، فقه حکومتی و فلسفه سیاسی تشیع، اهتمام خود را در حوزه مبانی فلسفی، اخلاقی و سیاسی عدالت قرار داده است. پس از آثار وی در حوزه نقد عدالت در اندیشه لیبرالیسم، کتاب «نقد و بررسی نظریه‌های عدالت» در سال ۱۳۸۸ را می‌توان قله فعالیت‌های او در حوزه عدالت دانست. بررسی عدالت در اندیشه علامه طباطبایی (ره) و شهید مطهری (ره) و نیز درس خارج «فقه‌العدالة» دیگر فعالیت او در دهه گذشته محسوب می‌شود. پس از آن، عدالت پژوهان منتظر ورود جدی تر او به حوزه نظریه اسلامی عدالت بودند که در نهایت در سال ۱۴۰۱، این ورود با کتاب «بازاندیشی عدالت اجتماعی» جدی تر شد. البته این کتاب کمتر به محتوای نظریه عدالت و عدالت اجتماعی پرداخته است و جای این بخش همچنان خالی است.

مروری بر آخرین دستاورد

کتاب «بازاندیشی عدالت اجتماعی» به عنوان یک کتاب تألیفی، عموماً به طرح بحث و جمع‌بندی نویسنده از سؤالات اخلاقی حوزه عدالت می‌پردازد. از این منظر، نویسنده در چهار فصل به مفهوم‌شناسی و ماهیت‌شناسی عدالت و عدالت اجتماعی، چرایی عدالت اجتماعی و توجیه آن، نسبت عدالت با دیگر ارزش‌های اجتماعی و در نهایت، جمع‌بندی خود با عنوان «نظریه ارزش اخلاقی فراگیر و خودبسنده عدالت» می‌پردازد؛ به همین دلیل عنوان کتاب را با سه قید «چیستی، چرایی، قلمرو» محدود می‌سازد. با این حساب، او به اصول و چگونگی تحقق عدالت نمی‌پردازد؛ به عبارت دیگر، عمده کتاب ناظر به بحث درجه دو در مورد محتوای عدالت است، اما به خود محتوای عدالت و عدالت اجتماعی نمی‌پردازد. وی می‌کوشد بحثی استدلالی در مورد ماهیت اخلاقی عدالت ارائه دهد و چندان به محتوا ورود نکند، اما پاسخ به این سؤالات بدون اخذ موضع نسبت به محتوا، به صورت کامل میسر نیست؛ به همین جهت به خصوص در بخش سوم، که نسبت میان عدالت و سایر ارزش‌ها مطرح می‌شود، چون نیاز به موضع‌گیری نسبت به محتوای عدالت و سایر ارزش‌هاست، بحث به خوبی شکل نگرفته است. در ادامه، برخی از قله‌های بحث یا نقاط چالش برانگیزتر را طرح می‌کنیم و از عمده مباحث ارزشمندی که نویسنده با بیانی روان ارائه کرده است، عبور می‌کنیم. این کتاب عموماً نشان دهنده دغدغه‌های بیش از دو دهه نویسنده است که اتفاقاً جزو مباحث روز و چالشی عدالت پژوهی در ایران است؛ از این جهت، برای کسانی که در مسیر عدالت پژوهی گام نهاده‌اند کتاب ارزشمندی است؛ در عین حال، همچنان با یک کتاب درسی و آموزشی فاصله دارد. در نهایت اینکه نویسنده بخشی از مسائل مرز دانشی خود را در این کتاب به اشتراک گذاشته و بخشی از مقدمات عدالت پژوهی را نیز ضمن بحث، به خوبی طرح کرده است که آن هم کتابی درخورد معرفی برای عدالت پژوهان می‌سازد.

نزدیکی به ماهیت‌شناسی و دوری از مفهوم‌شناسی

نویسنده معتقد است سطحی از معنای عدالت مثل «نفی تبعیض»، در همگان مشترک و ارتکازی است و فرهنگی نیست. پس درک فطری و همگانی از عدالت را فرض می‌گیرد. ضمن اینکه معتقد است مفهوم و معنای لفظی عدالت، برای فهم عدالت یک مسیر اولیه تولید می‌کند، اما چندان به روشن شدن بحث کمک نمی‌کند؛ از این رو، شروع از لایه لفظ و مفهوم و معناشناسی، نه تنها کفایت